

41. История сталинизма: итоги и проблемы изучения. Международная научная конференция // Российская история. 2009. № 5
42. История сталинизма: итоги и проблемы изучения. Международная научная конференция // Российская история. 2009. № 5
43. Советское прошлое: поиски понимания // Российская история. 2000. № 4. С.90 – 120
44. Хлевнюк О.В. Хозяин. Сталин и утверждение сталинской диктатуры – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б.Н.Ельцина, 2010. – 479 с. – (История сталинизма)
45. Хлевнюк О.В. Хозяин. Сталин и утверждение сталинской диктатуры- М. 2010
46. Трубайчук А.Ф. Брудершафт двох диктаторів – К.: Асоціація істориків “Істина». 1993. 326 с.
47. Россия на рубеже XXI века: Оглядываясь на век минувший – М.: Наука. 2000.
48. Зубов А.Б. Почему возвращается Сталин // Семья и школа. 2003. № 3. С.24-25.

Анализируются основные подходы к определению сущности понятия “сталинизм”, которые сформировались в исторической и политической науках России периода конца 1980-х – начала 2000-х гг.

Ключевые слова: авторитаризм, историография, сталинизм, общественно-политическая система, теория модернизации, тоталитаризм.

The main approaches to defining the essence of the concept of "Stalinism", which formed in the historical and political sciences Russia of the late 1980s – early 2000s are examined.

Keywords: authoritarianism, historiography, Stalinism, social and political system, the theory of modernization, totalitarianism.

Стельникович С. В.

ЖИТОМИРСЬКИЙ ПЕРІОД ГАЗЕТИ “УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО” (3 СЕРПНЯ – 5 ЖОВТНЯ 1941 Р.)

У статті розглянуто особливості створення у Житомирі газети “Українське Слово”. Проаналізовано специфіку її діяльності та головні тематичні напрямки. Відзначено важливу роль названого видання як передумови виникнення газети “Українське Слово” у Києві.

Ключові слова: “Українське Слово”, газета, ОУН(М), Друга світова війна.

Stelnykovych S. V. Zhitomir period of the newspaper “Ukrainian Word” (3 August – 5 October 1941).

The article reviews the peculiarities of creation of the newspaper “Ukrainian Word” in Zhitomir. Specificity of its activity and the main thematic areas are analyzed. The important role of the named edition as the prerequisite of emergence of the newspaper “Ukrainian Word” in Kyiv is noted.

Keywords: “Ukrainian Word”, newspaper, OUN(M), World War II.

Повноцінне об’єктивне вивчення історії українського національного руху опору періоду Другої світової війни неможливе без урахування усіх аспектів діяльності різних його гілок. Важливе значення, зокрема, мають і періодичні видання самостійницького руху, які, окрім іншого, є ціною джерельною базою історії окупаційного періоду. Серед

таких – газета “Українське Слово”, яка протягом серпня – початку жовтня 1941 р. з ініціативи ОУН(М) виходила у Житомирі. Вона стала важливою творчо-організаційною передумовою появи видання “Українське Слово” у Києві наприкінці вересня 1941 р.

Житомирський період газети “Українське Слово” ще не виступав предметом спеціального історичного дослідження. Окремі вчені, серед яких Ю. Бойко [1, с. 22-30], О. Кучерук [1, с. 7-12], Р. Радчик [2] та інші, як правило, зверталися до цієї проблематики контекстуально, при висвітленні різних аспектів функціонування “Українського Слова” у Києві (кінець вересня – середина грудня 1941 р.). Епізодично історія “Українського Слова” в Житомирі також представлена в ряді місцевих історико-краєзнавчих досліджень М. Костриці, Р. Кондратюка [3, с. 20, 25; 4, с. 30-33; 5, с. 339], Г. Мокрицького [6, с. 124-125], В. Жилюк [7, с. 54, 68-69] та інших.

Метою статті є аналіз обставин створення газети “Українське Слово” у Житомирі, розгляд проблематики її матеріалів протягом серпня – початку жовтня 1941 р. та визначення ролі в організації київського часопису “Українське Слово”.

Напередодні нападу Німеччини на СРСР в еміграції зусиллями обох фракцій ОУН, мельниківців та бандерівців, були організовані так звані “похідні групи”. Вони з початком війни для організації місцевої української влади вирушили на Схід, просуваючись углиб території радянської України вслід за вермахтом [8, с. 11-12]. А вже станом на середину 1941 р. німецька сторона в особі військової адміністрації практично не висловлювала жодних заперечень щодо формування та діяльності похідних груп [9, с. 60]. Очевидно, така позиція німців зумовлювалася бажанням певною мірою контролювати українські націоналістичні сили та спрямовувати їх боротьбу у виключно антирадянське русло.

У радянській історіографії така співпраця ОУН з Німеччиною у 1941 р., а також протягом 30-х рр. ХХ ст., стала основою для звинувачення українського самостійницького руху в колабораціонізмі. Проте, об’єктивний аналіз виявлених джерельних матеріалів дає можливість констатувати, що вже наприкінці 1941 – на початку 1942 рр. національний рух опору, внаслідок репресій німецької окупаційної адміністрації проти місцевого населення та самих учасників державотворчої боротьби, переходить на позиції двофронтової боротьби – спочатку пропагандистської, а згодом збройної – як проти СРСР, так і проти Німеччини.

Протягом липня – середини вересня 1941 р. основною базою похідних груп ОУН(М) на шляху до Києва став Житомир. Тут зосередилося багато провідних представників організації: уродженці Житомира О. Ольжич (псевдонім О. Кандиби) та М. Сціборський (псевдоніми “Органський”, “Житомирський”), О. Сенік (псевдоніми “Трибінський”, “Канцлер”), Б. Коник, І. Рогач, В. Яхно та інші. Лави ОУН у цей час активно поповнювалися й місцевими кадрами, серед яких О. Яценюк (псевдонім “Волинець”) та А. Баранівський [10, с. 463]. Зокрема, О. Яценюк керував Волинським інспекторатом ОУН. Зауважимо, що напередодні Другої світової війни він був деканом мовно-історичного факультету Житомирського учительського інституту, а в другій половині 1941 р. – викладачем інституту [11, с. 269; 12, с. 3].

У Житомирі представники похідної групи та культурної референтури ОУН(М) на чолі з заступником Голови ПУН О. Ольжичем уже на початку серпня 1941 р.

організували випуск україномовної газети “Українське Слово”. Один із дослідників цього питання Р. Радчик відзначає, що суспільно-політичною передумовою заснування газети “Українське Слово” у Житомирі, а згодом і в Києві, стала “реальність потреби друкованого українського слова в складних умовах воєнного часу” [2, с. 20]. Відносно швидкій організації виходу газети у першу чергу сприяла позиція німецької сторони, адже у цей час для її заснування було достатньо лише дозволу військової влади [1, с. 7].

Газета “Українське Слово” стала продовженням еміграційного часопису, перший номер якого з’явився на початку травня 1933 р. у Парижі з ініціативи громадської організації Український Народний Союз. У Франції біля її витоків стояли О. Бойків (головний редактор видання до липня 1934 р.), М. Сціборський та М. Капустянський. Генерал М. Капустянський, зокрема, відзначав: “Так як у битві на воєнному полі виграє не той, хто має більшу силу, а той, хто продумано і скоро вдаряє на ворога та твердо вірить у перемогу, так і ми, ставши на шлях боротьби, і маючи тепер таку модерну зброю, якою є друковане “Українське Слово”, мусимо вірити в нашу перемогу і битву нашу виграти” [13]. Після окупації Франції німецькими військами, у червні 1940 р. газета припинила своє існування і була відроджена на початку серпня 1941 р. у Житомирі.

У деяких історичних дослідженнях помилково стверджується, що у Житомирі вийшло 17 чисел “Українського Слова” [1, с. 8; 14, с. 184; 15, с. 84; 16, с. 99; 17, с. 3]. Поява такого висновку, на нашу думку, зумовлена тим, що 1-ше число київського “Українського Слова” від 29 вересня 1941 р. мало загальну нумерацію 18 [1, с. 8], яка включала 17 попередніх чисел житомирського видання. Не відповідають дійсності також твердження, поширені в історико-краєзнавчих публікаціях, що у Житомирі вийшло 18 чисел “Українського Слова”, останнє з яких – 2 жовтня 1941 р. [3, с. 20; 4, с. 31; 5, с. 339; 7, с. 54]. Очевидно, така точка зору сформувалася на основі аналізу наявних примірників газети (загалом 16) у фондах Державного архіву Житомирської області [12; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32], останній із яких – число 18 від 2 жовтня 1941 р. На справді ж, у Житомирі до 5 жовтня 1941 р. вийшло 19 чисел газети. Адже, оскільки часопис виходив щочетверга та щонеділі, а правонаступниця “Українського Слова” газета “Перемога” вийшла тільки 9 жовтня [33], одне із чисел мало з’явитися у неділю 5 жовтня. Таке припущення безпосередньо підтверджується збереженим примірником 19 числа житомирського “Українського Слова” від 5 жовтня 1941 р. у фондах Державної наукової архівної бібліотеки у м. Києві [34]. Тут же представлений повний комплект видання, у тому числі примірників, відсутніх у Житомирському облдержархіві [35; 36]. Таким чином, у Житомирі з 3 серпня по 5 жовтня 1941 р. вийшло 19 чисел “Українського Слова”.

Головним редактором “Українського Слова” став член ОУН І. Рогач, уродженець Закарпаття, який був активним учасником політичних подій регіону 1930-х рр., зокрема особистим секретарем А. Волошина. Взагалі ж, відповідно до концепції газети, розробленої напередодні О. Ольжичем, саме він повинен був стати головним редактором відновленої в Україні, зокрема у Києві, газети “Українське Слово”. Проте, у зв’язку з перебуванням в цей час Голови ПУН А. Мельника у Відні, О. Ольжич займався вирішенням партійних справ та відмовився від посади редактора газети на користь І. Рогача [2, с. 13-15].

Ймовірно, що редакція газети у Житомирі розміщувалася на вулиці Лермонтовській, відповідно до сучасної нумерації у будинку під номером 13. Окрім редакції, будинок був житомирським осередком похідної групи ОУН(М) та місцем проживання протягом липня – вересня 1941 р. О. Ольжича [3, с. 25; 4, с. 33; 37, с. 49]. У 1941 р. цей будинок розміщувався під номером 15 [14, с. 183; 15, с. 84; 38, с. 238]. Друкувалася газета “Українське Слово” в Житомирі у друкарні за адресою Велика Бердичівська, 10 [6, с. 125].

Житомирська газета “Українське Слово” позиціонувалася як обласна. Вона видавалася форматом А-3 на чотирьох сторінках, кожна з яких містила чотири текстові колонки. За відсутності будь-яких вихідних відомостей, зокрема тиражу, у заголовній частині видання зазначалася його вартість, яка становила 30 копійок. Проте, очевидно, часопис розповсюджувався як через продаж, так і безкоштовним поширенням. Адже в умовах окупації, німецька влада, взявши контроль над виданнями, які були створені починаючи з другої половини 1941 р. на території України [39, с. 290-295], розглядала їх як важливий засіб пропаганди та донесення своїх наказів до місцевого населення. Певною мірою це стосувалося й “Українського Слова”.

Відповідно до таких обставин, матеріали “Українського Слова” піддавалися німецькій військовій цензурі [1, с. 8]. Цим пояснюється розміщення у виданні повідомлень із фронтів Другої світової війни, у яких наголошувалося на успішних діях вермахту та союзних йому армій; звернень командування німецької армії тощо. Водночас, як зазначає Р. Радчик, тематика “Українського Слова” житомирського періоду відзначається “пошуком власного стилю патріотичного українського видання”. Крім того, – зауважує дослідниця, – у цей час простежується брак досвідчених журналістських кадрів, певна боязнь редакційного колективу перед майбутніми подіями, оскільки через невідомі причини більшість статей були опубліковані без підписів [2, с. 15-16].

Загалом, зміст публікацій “Українського Слова” у Житомирі засвідчує інтерес місцевої української влади до національного життя, що певною мірою було допустимо на початку німецько-радянської війни. Уже в першому числі видання від 3 серпня 1941 р. розміщено наказ голови Житомирського обласного управління “До всіх установ, підприємств та громадян Житомирської області”: “Хати й установи прикрашувати жовто-блакитними прапорами. (Вгорі має бути жовтий, внизу – блакитний кольори (що не відповідає нинішнім стандартам. – С. С.))” [18, с. 4]. У зв’язку з цим член ОУН М. Михалевич пізніше згадував: “На долю Житомира випало бути першим більшим адміністративним центром України, де Окружна Управа, на нашу сугестію, опублікувала роз’яснення у справі порядку барв нашого національного і державного прапору...” [38, с. 239].

Важлива тематика “Українського Слова”, виданого протягом серпня – початку жовтня 1941 р. у Житомирі, – повсякденне, здебільшого соціально-духовне життя регіону. Окремі статті й оголошення стосувалися налагодження системи вищої освіти в учительському та сільськогосподарському інститутах Житомира [20, с. 4; 21, с. 4; 26, с. 3; 29, с. 4] тощо. Так, в одному з матеріалів зазначається про відкриття Житомирського учительського інституту у складі фізико-математичного, природничо-географічного та історико-філологічного (гуманітарного) факультетів зі строком навчання від 6 до 8 семестрів [20, с. 3]. Поряд з цим, значна увага в статтях газети надавалася питанням

відновлення релігійного життя як на Житомирщині, так і в Україні загалом [21, с. 3; 27, с. 3]. Автором однієї зі статей про історію української православної церкви був керівник Волинського інспекторату ОУН(М) О. Яценюк [12, с. 3].

Чільне місце в газеті займали публікації культурологічного змісту загальноукраїнської проблематики. Серед таких, зокрема, статті А. Лугового “Корифей українського національного театру” (присвячена річниці з дня смерті П. Саксаганського) [29, с. 2], “Великий письменник українського народу” (присвячена 85-річчю з дня народження І. Франка) [25, с. 2-4], А. Баранівського “Гетьман Іван Мазепа” [26, с. 3], а також уривок із роману М. Хвильового “Вальдшнепи” [27, с. 2].

У числі 15 від 21 вересня 1941 р. газета “Українське Слово” під назвою “Боротьба українського народу” передрукувала статтю Г. Гекеля “Україна”. Як ілюстрації до статті додавалося 9 малюнків-портретів відомих українських культурних, військових і державно-політичних діячів авторства члена ОУН М. Михалевича. Це зображення Т. Шевченка, Лесі Українки, князя Святослава, І. Мазепи, Б. Хмельницького, П. Дорошенка, князя Володимира, княгині Ольги, С. Петлюри. У більшості випадків на ілюстраціях наведені характерні слова відповідної особи [30, с. 3].

Важливе місце у виданні займали документально-публіцистичні матеріали про Голодомор 1932–1933 рр. та репресії 1937–1938 рр. Вони, поряд з відповідними статтями в деяких інших пресових виданнях, в офіційному інформаційному просторі України були першими матеріалами про злочини сталінського режиму. В одному з номерів “Українського Слова” зазначається: “Фізичне винищення живих людей, свідомих українців, набрало нечуваних в історії людства розмірів. В досить родючі 1932–1933 роки з наказу лудожера Сталіна на Україні замордовано голодом до 6-7 мільйонів селян-хліборобів. В 1937–1938 роках та на протязі всіх попередніх років, в енкавдівських катівнях замордовано сотні тисяч найкращих людей з української інтелігенції” [22, с. 1]. Така всеукраїнська проблематика піднімалася також в інших матеріалах “Українського Слова”, зокрема в статтях “У львівських тюрмах НКВД” та “Мучеництво українського духовенства” [19, с. 3]. У цьому контексті необхідно наголосити на статті від 24 серпня “В застінках житомирського НКВД”, де вперше публічно говориться про репресії НКВД 1937 р. в Житомирі [23, с. 3].

Відзначимо, що у газеті від 11 вересня 1941 р. розміщено некролог з приводу смерті членів Проводу ОУН О. Сеника та М. Сціборського [27, с. 3]. Вони були вбиті 30 серпня 1941 р. у Житомирі за нез’ясованих обставин й поховані на подвір’ї місцевого Свято-Преображенського собору. У некролозі представники ОУН(М) з сумом констатували: “У 22-гу річницю здобуття Українською Армією Києва... злочинні стріли вирвали українському народові двох найвизначніших його провідників... Над свіжою могилою стоїмо тверді і рішучі і присягаємося досягти того, зо що впали сл. п. Сеник і Сціборський” [27, с. 3].

У середині вересня 1941 р., у зв’язку зі вступом німецьких військ до Києва, основа творчого колективу газети “Українське Слово” переїхала із Житомира до столиці України. “З перших же днів взяття м. Києва наша Житомирська обласна газета “Українське Слово” розпочала обслуговувати, крім населення Житомирської області, населення Київщини.

Зараз редакція газети – “Українське Слово” виїхала до м. Києва продовжувати свою роботу...”, – зазначається в повідомленні редакції газети “Перемога”, яка 9 жовтня 1941 р. вийшла замість “Українського Слова” [33, с. 1].

Можна припустити, що в цей час частина редакції житомирського “Українського Слова” все-таки залишилася на місці. Адже тут газета продовжувала виходити до 5 жовтня 1941 р. Тому з 29 вересня 1941 р., дати виходу першого числа “Українського Слова” у Києві, до 5 жовтня 1941 р., дати виходу останнього числа “Українського Слова” в Житомирі, склалася ситуація, за якої у двох різних містах – Житомирі та Києві – виходила формально єдина газета “Українське Слово”.

Як зазначалося вище, 9 жовтня 1941 р. замість “Українського Слова” у Житомирі вийшло одне число газети “Перемога”. Редакційний колектив нового видання, на чолі якого стояв член ОУН(М) Д. Маслій, в умовах німецького тиску планував продовжувати національну лінію, започатковану “Українським Словом”: “Редакційне керівництво звертається до всіх охочих з закликом писати до нашої газети статті про ділянки нашого національного життя, надсилати свої побажання до редакції, яка в цей спосіб далеко краще зуміє сповнити своє завдання” [33, с. 1].

Проте, починаючи з 12 жовтня 1941 р., на місці “Перемоги” почала виходити газета “Голос Волині”. Д. Маслій, залишаючись її редактором до кінця листопада 1941 р., намагався й надалі притримуватися проукраїнської лінії, про що, зокрема, засвідчує редакційне оголошення: “Редакційне Керівництво газети... закликає громадянство міста, а також і всієї Волині надсилати до нашого часопису матеріали на різноманітну тематику з національного, господарського та культурного життя” [40, с. 2]. Відповідно до цього, певний час в шапці видання містилося зображення тризуба, а в її окремих числах були наявні публікації на українську національну тематику. Серед таких, зокрема, – стаття О. Штуля “Нове Полісся” від 6 листопада 1941 р. [41, с. 3-4]. Після відходу Д. Маслія від редакційних справ газета “Голос Волині” остаточно перетворилася на друкований орган німецької окупаційної адміністрації.

У Києві перше число газети “Українське Слово”, яка стала щоденною, тиражем лише 500 примірників вийшло 29 вересня 1941 р. Обмеженість тиражу була зумовлена неможливістю швидкого налагодження ефективного процесу друку. У той же час, у зв’язку зі знищенням вибухом приміщення друкарні газети “Українського Слова” у Києві, у якій вийшло перше її число, кілька наступних номерів газети були віддруковані у Житомирі [1, с. 76]. Звідси можна зробити висновок, що діяльність газети, зокрема видавничу практику редакційного колективу, здобута в Житомирі, стала важливою творчо-організаційною основою появи газети “Українське Слово” в Києві.

У Києві газета “Українське Слово” з додатками (три числа газетного видання “Література і Мистецтво”, чотири числа “Літаври. Тижневик літератури і мистецтва”, п’ять чисел “Останні вісті. Понеділкові видання “Українського Слова”) виходила майже до середини грудня 1941 р. 12 грудня, у день планового засідання надзірної ради “Українського видавництва”, яке здійснювало випуск “Українського Слова”, німці заарештували редактора І. Рогача та інших співробітників редакції. Більшість із них, у тому числі й І. Рогач, на початку 1942 р. були розстріляні у Бабиному Яру [1, с. 9].

Отже, яскравим свідченням відновлення національно-культурного життя в умовах німецької окупації Житомира стала газета “Українське Слово”, яка виходила протягом серпня – початку жовтня 1941 р. з ініціативи ОУН(М). В умовах постійного тиску німецької влади вона зберігала українську традицію та стала творчо-організаційною основою виходу наприкінці вересня 1941 р. газети “Українське Слово” в Києві.

Використана література:

1. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 10. Ч. 2: Газета “Українське Слово” 1941 року / [упоряд. О. Кучерук]. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2004. – 304 с.
2. Радчик Р. Газета “Українське слово” (1941): організаційний аспект / Р. Радчик // Журналістика. – 2010. – Вип. 9. – С. 12-21.
3. Костиця М. Ю. Велет духу. О. Ольжич і Житомирщина: історико-краєзнавчий нарис / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк. – Житомир, 1997. – 32 с.
4. Костиця М. Ю. З берегів Тетерева – у вічність. О. Ольжич / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк. – Житомир: Косенко, 2007. – 40 с. – (Серія: Вчені Житомирщини. – Вип. 6).
5. Костиця М. Ю. Житомир: Підручна книга з краєзнавства / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк. – [2-е вид., випр. й доп.]. – Житомир: Косенко, 2007. – 464 с.
6. Мокрицький Г. П. Житомирська обласна друкарня: сторінки історії: Від губернського державного до орендного підприємства (200 років діяльності) / Г. П. Мокрицький. – Житомир: Волинь, 2004. – 252 с. – (Серія: Історія трудових колективів Житомирщини. – Кн. 14).
7. Жилюк В. М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр.: [монографія] / В. М. Жилюк. – Рівне: Волинські обереги, 2008. – 308 с.
8. Шанковський Л. Похідні групи ОУН: Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. / Л. Шанковський. – Мюнхен: Український самостійник, 1958. – 370 с.
9. Лауер В. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні / В. Лауер; [пер. з англ. С. Коломійця, Є. Ровного]. – К.: Зовнішторгвидав України; Український центр вивчення історії Голокосту, 2010. – 368 с.
10. Полікарпенко Г. Організація Українських Націоналістів під час другої світової війни / Г. Полікарпенко // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні: [зб. статей, спогадів і документів]. – Торонто – Нью-Йорк: Новий Шлях, 1985. – С. 450-481.
11. Шумелда Я. Похід ОУН на Схід / Я. Шумелда // Організація Українських Націоналістів. 1929–1954: збірник статей у 25-ліття ОУН. – Б. м.: Видання Першої Української Друкарні у Франції, 1955. – С. 247-279.
12. Українське слово (Житомир). – 1941. – 4 вересня.
13. Українське слово: історія і сьогодення (тематичний розділ “Історія”). – Режим доступу: <http://www.ukrslovo.com.ua>.
14. Відейко М. Ю. Наукова спадщина Олега Ольжича / М. Ю. Відейко, С. І. Кот. – К.: Наш час, 2008. – 239 с. – (Серія: Невідома Україна).
15. Календар знаменних і пам’ятних дат Житомирщини на 2007 рік: краєзнавчий бібліографічний покажчик. – Житомир, 2006. – 108 с.
16. Монастирецький Л. Житомирські адреси О. Ольжича / Л. Монастирецький // Слово і Час. – 2009. – № 4. – С. 96-101.
17. Монастирецький Л. Олег Ольжич і Житомирщина / Л. Монастирецький // Радянська Житомирщина. – 1994. – 14 червня. – С. 3.

18. Українське слово (Житомир). – 1941. – 3 серпня.
19. Українське слово (Житомир). – 1941. – 7 серпня.
20. Українське слово (Житомир). – 1941. – 14 серпня.
21. Українське слово (Житомир). – 1941. – 17 серпня.
22. Українське слово (Житомир). – 1941. – 21 серпня.
23. Українське слово (Житомир). – 1941. – 24 серпня.
24. Українське слово (Житомир). – 1941. – 28 серпня.
25. Українське слово (Житомир). – 1941. – 31 серпня.
26. Українське слово (Житомир). – 1941. – 7 вересня.
27. Українське слово (Житомир). – 1941. – 11 вересня.
28. Українське слово (Житомир). – 1941. – 14 вересня.
29. Українське слово (Житомир). – 1941. – 18 вересня.
30. Українське слово (Житомир). – 1941. – 21 вересня.
31. Українське слово (Житомир). – 1941. – 24 вересня.
32. Українське слово (Житомир). – 1941. – 2 жовтня.
33. Перемога (Житомир). – 1941. – 9 жовтня.
34. Українське слово (Житомир). – 1941. – 5 жовтня.
35. Українське слово (Житомир). – 1941. – 10 серпня.
36. Українське слово (Житомир). – 1941. – 28 вересня.
37. Костриця М. Ю. Житомирські сторінки життя О. Ольжича / М. Ю. Костриця Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність: науковий збірник / [відп ред. М. Ю. Костриця]. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 47-50.
38. Михалевич М. Сорок років тому... / М. Михалевич // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні: [зб. статей, спогадів і документів]. – Торонто – Нью-Йорк: Новий Шлях 1985. – С. 235-247.
39. Мальчевський І. Українська преса під німецькою окупацією / І. Мальчевський // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні: [зб. статей, спогадів і документів]. – Торонто - Нью-Йорк: Новий Шлях, 1985. – С. 290-296.
40. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 12 жовтня.
41. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 6 листопада.

Стельникович С. В. Житомирський період газети “Украинское Слово” (3 августа – , октября 1941 г.).

В статье рассмотрены особенности создания в Житомире газеты “Украинское Слово”. Проанализирована специфика ее деятельности и главные тематически направления. Отмечено важную роль названного издания как предпосылки возникновения газеты “Украинское Слово” в Киеве.

Ключевые слова: “Украинское Слово”, газета, ОУН(М), Вторая мировая война.